

Юлія Цимбал,
кандидат юридичних наук,
суддя Біловодського районного суду
Луганської області

УДК 340.12:396.2:347.962.1

Гендерно-чутливі судові справи: специфіка розгляду судом

Ні для кого не секрет, що між правниками існує стереотип градації судових справ за різними критеріями. Ілюстрацією наведеного може стати стаття позивача у цивільних справах, за яким – суто «жіночими» вважаються: розлучення, визначення місця проживання дітей, поділ спільного майна подружжя, захист прав споживача, дозвіл на вивіз дитини за кордон тощо, а «чоловічими» ж – захист честі і гідності, спори з приводу договорів позики, визнання незаконними дисциплінарних стягнень, припинення окремих видів зобов'язань, відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Щодо спорів про визнання права власності, трудових, захисту особистих немайнових прав, договірних зобов'язань, то однаковою мірою позиваються до суду як чоловіки так і жінки. З огляду на вищевикладене актуальним постає питання впливу гендерного забарвлення тієї чи іншої судової справи на специфіку її розгляду судом, зокрема жінкою-суддею чи чоловіком-суддею.

Проблематики гендерного аспекту судових справ та специфіки їх розгляду у своїх працях торкалися такі дослідники-правники як Х. Бех-

руз, А. Заєць, О. Івакін, С. Ківалов, А. Козловський, М. Козюбра, О. Копиленко, Л. Луць, О. Мурашин, Ю. Оборотов, М. Орзіх, П. Рабінович, В. Сіренко, О. Скакун, О. Тимошук, Є. Харитонов, О. Ющик та інші. Теоретичною основою дослідження є також праці вітчизняних та зарубіжних вчених-гендеристів – С. Айвазової, Н. Болотіної, М. Буроменського, О. Вороніної, В. Глиняного, О. Дашковської, Л. Завадської, Л.Кормич, Н. Лавріненко, І. Лаврінчук, К. Левченко, Л. Леонтєвої, О. Матвієнко, Т. Мельник, Н. Оніщенко, Л. Петришиної, Н. Пушкарьової, С. Поленіної, О. Рудневої, З. Ромовської, Л. Смоляр, Г. Терещенка, М. Томашевської та інші.

Метою даної статті є дослідження особливостей розгляду судом гендерно-чутливих справ, аналіз практичних проблем, що виникають під час такого розгляду.

Варто зазначити, що чоловіки і жінки поводять себе в кожній ситуації відповідно власної загальнолюдської сутності та статевої належності. Однак, цього не можна сказати про професійну суддівську діяльність, оскільки вона є безвідносною до статі та чітко регламентована за-

коном. Недарма ж Феміду зображають сліпою.

Із словника гендерних термінів слідує, що гендерна чутливість – це розуміння та прийняття до уваги соціокультурних факторів, що лежать в основі дискримінації за ознакою статі [1].

Узагальнення визначень гендерної чутливості дозволяє зробити висновок, що це критерій оцінки планування змін, проектів, методів дослідження й аналізу з урахуванням існуючого становища жінок і чоловіків, які сприяють установленню гендерного балансу. Гендерна чутливість свідчить про те, що в сучасному суспільстві проблеми дискримінації ще не повністю розв'язані, а вимоги, котрі соціум висуває до чоловіків і жінок відрізняються та не йдуть на користь ані одним, ані іншим, ані, власне, суспільству.

Зауважуємо, що гендерно-чутливими вважаються судові справи, пов'язані із дискримінацією.

Так, гендерно-чутливими є кримінальні провадження щодо:

- злочинів проти життя і здоров'я особи: умисне вбивство ст. 115 КК), умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121 КК України), умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження (ст. 122 КК України), умисне тяжке тілесне ушкодження, заподіяне у стані сильного душевного хвилювання (ст. 123 КК України), умисне заподіяння тяжких тілесних ушкоджень у разі перевищення меж необхідної оборони або у разі перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ст. 124 КК України), умисне легке тілесне ушкодження (ст. 125 КК України), побої і мордування (ст. 126 КК України), катування (ст. 127 КК України);

- злочинів проти волі, честі та гідності особи: незаконне позбавлення волі або викрадення людини ст. 146 КК України), захоплення заручників (ст. 147 КК України), торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини (ст. 149 КК України);

- злочинів проти статевої свободи та статевої недоторканості людини: зґвалтування (ст. 152 КК України), примушування до вступу у статевий зв'язок (ст. 154 КК України);

- злочинів проти власності: крадіжка (ст. 185 КК України), грабіж (ст. 186 КК України), розбій (ст. 187 КК України), вимагання (ст. 189 КК України), шахрайство (ст. 190 КК України), привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), заподіяння майнової шкоди шляхом обману або зловживання довірою (ст. 192 КК України);

- злочинів у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг: зловживання владою або службовим становищем ст. 364 КК України, перевищення влади або службових повноважень працівником правоохоронного органу (ст. 365 КК України), службова недбалість (ст. 367 КК України), прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою (ст. 368 КК України), незаконне збагачення (ст. 368-2 КК України);

- злочинів проти правосуддя: постановлення завідомо неправосудного вироку, рішення, ухвали або постанови ст. 375 КК України.

Акцентуємо увагу, що не всі насильницькі злочини є гендерно забарвленими, а лише ті, де насильство стало наслідком різних владних відносин між чоловіками та жінками.

Крім того, справи про адміністративні правопорушення є гендерно зумовленими щодо:

- вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі (ст. 173-2 КУпАП);

- дрібного хуліганства (ст. 173 КУпАП);

- порушення Правил дорожнього руху: порушення водієм правил керування транспортним засобом, правил користування ременями безпеки або мотошоломами (ст. 121

КУпАП); перевищення водіями транспортних засобів встановлених обмежень швидкості руху, проїзд на заборонений сигнал регулювання дорожнього руху та порушення інших правил дорожнього руху (ст. 122 КУпАП); залишення місця ДТП (ст. 122-4); керування транспортними засобами або суднами особами, які перебувають у стані алкогольного, наркотичного чи іншого сп'яніння або під впливом лікарських препаратів, що знижують їх увагу та швидкість реакції (ст. 130 КУпАП);

- адміністративних правопорушень, пов'язаних із корупцією (глава 13-А КУпАП).

А гендерно забарвленими є наступні цивільні справи, що виникають із:

- сімейних правовідносин: про розірвання шлюбу, стягнення аліментів, поділу майна подружжя, визначення місця проживання дитини, встановлення батьківства, позбавлення батьківських прав, встановлення режиму окремого проживання за заявою подружжя тощо;

- трудових правовідносин: звільнення з роботи, переведення на іншу роботу, поновлення на роботі, виплати заробітної плати, надання відпусток у зв'язку з вагітністю, пологами та догляду за дитиною, чи додатковим відпусток працівникам, які мають дітей;

- житлових спорів: виселення, визнання особи такою, що втратила право користування жилим приміщенням.

Адміністративні справи щодо спорів із прийняття на публічну службу, її проходження, звільнення з неї та виборчих спорів (щодо порушення так званої «гендерної квоти») мають гендерну специфіку.

Наведений вище перелік судових справ не є вичерпним та дещо умовним; наявність або відсутність гендерного забарвлення у тій чи іншій ситуації оцінюється з урахуванням всіх обставин справи. Специфіка ж розгляду вказаної категорії справ зводиться до аналізу та встановлення

факту дискримінації за ознакою статі та прийняття з таким урахуванням законного та об'єктивного судового рішення. Але це лише один аспект досліджуваної проблематики.

Крім цього, хочеться зауважити, що низька участь жінок у відновленні своїх прав пов'язана із сприйманням порушення останніх як нормальної буденної ситуації та зневірою в ефективності юридичного їх захисту, а тому вони радше змиряються із дискримінаційними ситуаціями, ніж відстоюватимуть їх у суді.

Іншою стороною даного дослідження є роль статі судді у прийнятті судового рішення.

Як вбачається із анонімного опитування суддів, проведеного Центром суддівських студій за підтримки Ради суддів України у вересні 2014 року щодо стану незалежності суддів в Україні, на запитання: «Чи існує різниця у постановлених рішеннях (наприклад, що стосується строків покарання) в кримінальних справах, коли справу розглядає чоловік чи жінка?» 15,5 % суддів відповіли ствердно (чоловіки – 18,4 %, жінки – 11,8 %). На подібне запитання про різницю у постановлених рішеннях залежно від статі судді – у справах про розірвання шлюбу та визначення місця проживання дитини ствердно відповіли 19,9 % судді (15,1 % жінок і 24,1 % чоловіків). Отже, те, що стать судді має значення для розгляду певної категорії справ вважають 32 % суддів [2, с. 39], а отже показник є чималим – третина. На глибоке переконання автора статті, учасники судового розгляду у більшому відсотковому значенні вважають, що стать судді впливатиме та впливає на прийняте у справі рішення. Це пов'язане із тим, що кожному юристу бодай раз доводилося стикатися із упередженим ставленням з огляду на приналежність до статі (жарти, анекдоти, зауваження, цькуванням, чіплянням, заграванням) під час судового розгляду з боку учасників судового засідання чи суду, що свідчить про існу-

вання гендерних стереотипів в українському суспільстві загалом та в судовій системі зокрема. Нерідкими є випадки асоціювання поведінки певного учасника процесу із тим як повинен поводитися справжній чоловік чи не поводитися певна жінка.

Зачасту стать судді пов'язують із симпатією жінок-суддів учасникам судових спорів – жінкам, частим поганим настроєм; у гендерно-чутливих справах вони не рідко стають на бік потерпілих жінок, у спорах щодо дітей підтримують позицію матері та упереджено можуть ставитися до чоловіків, тобто є солідарними з іншими жінками; бувають м'якші при призначенні міри покарання у кримінальних провадженнях, однак, коли співчувають жертві жінці – карають злочинців жорстокіше, ніж судді-чоловіки, завжди «краще розуміють» жінку, частіше займають її позицію, окрім того, жінки-судді ретельніше вивчають справи, готуються до судового розгляду.

Нині непоодинокими на адресу суддів-жінок є претензії, породжені суспільними упередженнями та стереотипами: твердість, яку проявляє жінка, можуть назвати грубістю; непримиренність – негнучкістю; емоційність – істеричністю; схильність до пошуку компромісів – слабкістю; скрупульозність – нерішучістю; принциповість – стержованістю; вразливість – м'якотілістю тощо. Стосовно чоловіків таких суспільних закидів та кліше існує набагато менше. «Зі свого досвіду як жінка-суддя можу сказати, що багатьом жінкам-суддям заважає надмірна емоційність. Жінка порівняно з чоловіком завжди більш емоційна. Чоловіки стриманіші, краще себе контролюють. Жінки частіше йдуть на виплески емоцій, які мають відбиток на відвідувачах суду, на сторонах. Жінка може нагримати і бути емоційною навіть під час судових засідань – і це найбільш негідний варіант поведінки. Але таке буває... Чому? Чи то через брак самоконтролю (а у судді повинен бути залізний

самоконтроль за словами і поведінкою), чи то як наслідок перевантажень...» [3, с. 94]. Жінкам-суддям досить часто «ставиться в вину» необ'єктивність та заангажованість при вирішенні спорів про поділ майна подружжя, визначення того з батьків, з ким залишатимуться проживати діти після розлучення. Враховуючи наведене, відразу напрошується думка, що жінці в судовій системі нині приходиться не зовсім легко, враховуючи існуючі стереотипи щодо них довести, що вона достойна посади судді, відповідає вимогам суддівської професії, вдало та успішно справляється із покладеними на неї службовими обов'язками.

Підсумовуючи характеристику жінки-судді авторка статті, яка приналежна теж до жіночої статті та працює суддею вважаю за необхідне вказати, що саме жінка-суддя на відміну від чоловіка-судді більше переймається справами, пропускає їх через себе, вирішує їх спочатку серцем, а вже потім – розумом, співвідносить із власним оточенням, намагається вникнути в існуючий спір, при прийнятті рішення використовує можливості жіночої інтуїції, яка відіграє важливу роль у прийнятті правильних рішень та постановці вірних завдань.

Іноді буває, що й чоловіки-судді в залі судового засідання виявляють непотрібні емоції, а це породжує зайві розмови про упередженість суду, псує ставлення людей до суддів. Емоції можуть бути в робочому кабінеті, коли обговорюється правова позиція, а в залі – суддя оцінює докази і встановлює істину.

Та все ж таки, професія судді є безвідносною до статі та повинна поєднувати позитивні як чоловічі так і жіночі характеристики. Суддя – досвідчений, відповідальний професіонал, комунікабельний та цілеспрямований авторитет для соціального оточення, інтелектуал, який присвятив себе реалізації завдань, обраної професії.

На нашу думку, чоловіки-судді можуть перейняти від колег жінок

схильність до компромісів, комплексного бачення проблеми, врахування майбутніх перспектив під час прийняття певного рішення, цілеспрямованість та наполегливість.

Таким чином, саме стереотипи тієї чи іншої поведінки чоловіка та

жінки є найбільшим бар'єром у встановленні гендерної рівності, вони надзвичайно глибоко проникають у свідомість людей, що їх не так просто подолати. Перед нами стоїть задача змінити свій світогляд, подолати існуючі стереотипи.

Список використаних джерел

1. *Словник* гендерних термінів / Укладач З. В. Шевченко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://a-z-gender.net/ua/genderna-chutlivist.html>
2. *Моніторинг* стану незалежності суддів в Україні / За ред. А. Г. Алексеєва / Центр суддівських студій. – К.: Адеф, 2014. – 88 с.
3. *Денисенко Л., Сироїд О., Шаповалова О. Бути суддею* / Л. Денисенко, О. Сироїд, О. Шаповалова. – К., 2015. – 216 с.

Цимбал Ю. Ю. Гендерно-чутливі судові справи: специфіка розгляду судом

Статтю присвячено аналізу специфіки розгляду судом гендерно-чутливих судових справ. Основна увага звернена на питання впливу гендерного забарвлення тієї чи іншої судової справи на специфіку її розгляду судом, зокрема жінкою-суддею чи чоловіком-суддею. Акцент зроблено на наявності в сучасному суспільстві певних стереотипів поведінки суддів під час судового розгляду з урахуванням гендерної приналежності, однак їх існування носить дещо умовний характер та не завжди підтверджується на практиці.

Ключові слова: стаття, гендер, гендерно-чутливі судові справи, суд, суддя.

Цимбал Ю. Ю. Гендерно-чувствительные судебные дела: специфика рассмотрения судом

Статья посвящена анализу специфики рассмотрения судом гендерно-чувствительных судебных дел. Основное внимание обращено на вопросы влияния гендерного окраса той или иной судебного дела на специфику ее рассмотрения судом, в частности женщиной-судьей или мужчиной-судьей. Акцент сделан на наличии в современном обществе определенных стереотипов поведения судей во время судебного разбирательства с учетом гендерной их принадлежности, однако их существование носит несколько условный характер и не всегда подтверждается на практике.

Ключевые слова: пол, гендер, гендерно-чувствительные судебные дела, суд, судья.

Tsymbal Yu. Gender-sensitive court cases: the specifics of court consideration

The article is devoted to the analysis of the specifics of the court's consideration of the category of gender-sensitive court cases. The main attention is drawn to the questions of the influence of the gender color of a particular case on the specifics of its consideration by the court, in particular by a woman judge or a man-judge. The emphasis is on the availability in the modern society of certain stereotypes of the behavior of judges during the trial, taking into account their gender identity, but their existence is somewhat arbitrary and is not always confirmed by practice.

Key words: gender, gender, gender-sensitive court cases, court, judge.